

ZONDER MENS GEEN RECHT

De menselijke maat als toetssteen van gezag en vertrouwen

COLOFON

Titel

Zonder mens geen recht – De menselijke maat als toetssteen van gezag en vertrouwen.

Auteur

: Erik: Hofstra, in samenwerking met Veilig & Vrij (veiligenvrij.nl).

Uitgave

Eerste editie, februari 2026.

Uitgever

Eigen uitgave in samenwerking met Veilig & Vrij.

Vormgeving en redactie

Auteur.

© 2026 Erik Hofstra / Veilig & Vrij – CC BY 4.0

Dit werk is gelicentieerd onder de Creative Commons Naamsvermelding 4.0-licentie. U mag het werk kopiëren, verspreiden, doorgeven en bewerken, ook voor commerciële doeleinden, mits u de oorspronkelijke auteur en bron vermeldt. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.nl>

ISBN

978-1-291-86155-6

Disclaimer

Dit essay is een opinie- en reflectietekst. De inhoud is bedoeld ter informatie, bewustwording en maatschappelijke beschouwing en vormt geen juridisch advies.

Voorwoord

Het vertrouwen in de rechtsstaat verdwijnt niet door onwetendheid of misverstanden, maar door zichtbaar en herhaald falen in bestuurlijk en menselijk handelen. Niet een gebrek aan regels vormt het probleem, maar het verlies van de menselijke maat als leidend uitgangspunt. Recht is steeds vaker techniek geworden, terwijl het zijn oorsprong heeft in iets wezenlijkers: de levende mens en diens geweten.

Dit is het hoofdthema van Veilig & Vrij met vooral de zelf gekozen opdracht om bewustwording te brengen, zelf positie te kiezen en daar standing in nemen. Veilig & Vrij doet dat vanuit correctheid. Zonder correctheid kun je niet in harmonie samenleven. Een gezonde samenleving zien wij als de basis voor een correct functionerende maatschappij.

Nu zijn de signalen al jaren helder. Parlementaire onderzoeken, staatscommissies en rechtsstatelijke reflecties wijzen consequent op dezelfde tekortkomingen: gebrekkige rechtsbescherming, toenemende ondoorzichtigheid en een groeiende afstand tussen systeem en mens. Toch blijft het antwoord vaak steken in taal – nieuwe slogans, betere communicatie, hernieuwde beloftes. Dit boek kiest een andere weg.

Wat volgt is geen academisch traktaat en geen beleidsadvies, maar een spiegel. Het toetst gezag aan zijn eigen voorwaarden: transparantie, zorgvuldigheid, corrigeerbaarheid en persoonlijke verantwoordelijkheid. Niet gericht op “de overheid” als abstract begrip, maar op mensen van vlees en bloed die besluiten nemen en uitvoeren namens de Staat der Nederlanden of sub-onderdelen van de staat.

Dit essay nodigt uit tot reflectie, maar vraagt ook om positie te kiezen. Want zonder menselijkheid verliest recht zijn legitimiteit – en zonder verantwoordelijkheid resteert slechts macht.

Veilig & Vrij

veiligenvrij.nl

Zonder mens geen recht

De menselijke maat als toetssteen van gezag en vertrouwen

AAN: Alle bestuurders en uitvoerders van publiekrechtelijke organisaties van Nederland.

8 FEBRUARI 2026 | Auteur: Erik in samenwerking met Veilig&Vrij (veiligenvrij.nl)

Inleiding – Recht begint niet bij regels, maar bij de mens

Wie mensen “dragers van het recht” noemt, doet alsof recht iets externs is: een pakketje dat je meedraagt in je rugzak, dat je kunt toewijzen, overdragen of afpakken. Dat is precies de misvatting waar het hedendaagse bestuur (incl. beleidsmakers en uitvoerders) zo vaak op drijft. Recht is geen object buiten jou. Recht bestaat eerst als **belijving**: als **lijfelijke, morele** werkelijkheid in een gewetensvol levend mens. Pas daarna kan het – secundair – worden vastgelegd in woorden, protocollen en regels.

Richard Price (moreel filosoof) zet die volgorde hard neer. Hij maakt onderscheid tussen fysieke, morele, religieuze en civiele vrijheid en begint bij de eerste: **fysieke vrijheid** als zelfbepaling – het vermogen om je handelen “van jou” te laten zijn, en niet het effect van een vreemde oorzaak. Zonder die lichamelijke zelfbeschikking is elke andere vrijheid hol; daardoor wordt “vrijheid” een slogan en “recht” een techniek.

Vanuit die basis wordt helder wat natuurlijke rechten in de praktijk betekenen: zien, horen, spreken, bewegen, je verbinden met anderen, je uiten, je terugtrekken. Niet als privileges die je “krijgt”, maar als voorwaarden waardoor mens-zijn überhaupt mogelijk is. Daarvoor bestaat recht: om de **menselijkheid te beschermen, niet** om haar **bestuurbaar te maken**. De mens en zijn menselijkheid zijn het uitgangspunt (!) en niets anders.

Recht correct toepassen begint dus altijd en allereerst **op het zelf** (!): waarnemen, wegen, kiezen, en dan – pas dan – de wilsverklaring. Het wordt pas écht scherp zodra jouw wil botst met de wil van een ander. Dan ontstaat de grensvraag: **wie mag waartoe verplichten - en op grond waarvan?** Precies op dat punt valt bestuurlijke taal vaak door de mand: men spreekt over normen, maar ontwijkt de persoonlijke plicht om ze zélf te belichamen. Laat ik dat even verduidelijken; bestuurders en ambtenaren spreken vaak wél normerend (“rechtsstaat”, “democratie”, “checks and balances”, “transparantie”, “zorgvuldigheid”, “toegang tot recht”), maar voegen vervolgens de daad **níet** bij het normerende woord.

Het is verworden tot **praattaal zonder doe-plicht**. Dat moet gecorrigeerd worden, anders wordt de toekomst van de mens onnodig problematisch, doordat polarisatie en geweld dan alleen maar zullen toenemen. De mens zal de drang naar vrijheid immers altijd in zich dragen. Hoe meer dat wordt beknot, des te meer opstand zal er - vroeg of laat- komen. Dat is onvermijdelijk.

Een toetsladder voor de discretionaire bevoegdheid van ambtsdaggers en het correct toepassen van recht

Als ambtenaar of overheidsfunctionaris dien je de beschreven wijsheid te beseffen en tot in de haarvaten te voelen. Je dient dat ten uitvoer te brengen met de zogenoemde *discretionaire bevoegdheid* die je door je eed/belofte hebt geaccepteerd. Dat brengt consequenties met zich mee. Het is dan ook een **zwaarwegende taak**, doordat jouw keuzes ‘de burger’ direct raken **met de staatsmacht**. Die zwaarte vraagt twee dingen tegelijk:

1. **Juridische discipline** (doelbinding, zorgvuldigheid, evenredigheid, motivering).
2. **Morele volwassenheid**: de bereidheid om jezelf aan dezelfde norm te onderwerpen die je aan de ander oplegt en dat tevens zichtbaar te maken in het besluit dat je maakt (wat is onderzocht, welke belangen zijn gewogen, welke alternatieven lagen er, waardoor is dit toch de minst schadelijke optie).

Daardoor is het ambt geen status, maar een **plichtbinding**: de discretionaire ruimte verplicht jou tot zichtbaar, toetsbaar handelen. De ambtseed/-belofte zegt dat ook: plichten vervullen “naar eer en geweten” en zich als goed ambtenaar **gedragen**. Zichtbaar maken dus.

Dan hoort het ambt zich te tonen als:

- drager van **verantwoordelijkheid**, niet van “recht”,
- drager van **zelfbinding**, niet van “macht”,
- drager van **motiverings- en rekenschapsplicht**, waardoor discretionaire ruimte geen vrijheid *van* normen is, maar vrijheid *tot* zorgvuldige oordeelsvorming(!).

Met de achtvoudige bestuurlijke toetsladder kun je als ambtsdrager zelf toetsen of je correct uitvoering geeft aan de **discretionaire bevoegdheid**. Dit zijn de acht te toetsen onderdelen:

1. **Bevoegdheid & doel** — Is de bevoegdheid er, en waarvoor is zij gegeven (de doelbinding)?
2. **Feitenbasis** — Welke relevante feiten zijn vastgesteld, en waardoor is dit zorgvuldig genoeg?
3. **Belangenkaart** — Welke belangen/rechten van álle betrokkenen spelen hier aantoonbaar mee?
4. **Alternatieven** — Welke minder ingrijpende opties waren mogelijk, en waardoor vallen die af?
5. **Evenredigheid** — Zijn de nadelige gevolgen niet onevenredig t.o.v. het beoogde doel (geschiktheid/ noodzaak/ evenwichtigheid)?
6. **Gelijkheid & beleid** — Past dit binnen beleid/gelijke gevallen, en zo niet: waarvoor is afwijking noodzakelijk (bijzondere omstandigheden)?
7. **Motivering** — Is de keuze zó gemotiveerd dat een derde kan volgen wat is gewogen en gekozen?
8. **Eigen normbinding** — Pas ik dezelfde norm op mezelf toe (integriteit/voorbeeldfunctie), en waardoor kan ik dat in de besluitvorming laten zien?

Deze ladder werkt alleen als (A) de bevoegdheid en rol kloppen, (B) er zonder vooringenomenheid is gewerkt, en (C) tegenspraak/horen is toegepast waar dat hoort.

Hoe zie en herken je die *praattaal zonder doe-plicht* in het dagelijks leven? Nou zo:

- **Transparantie**: jij/de ambtenaar/ overheidsfunctionaris zegt “we zijn transparant”, maar belangrijke stukken blijven verborgen of worden zo zwartgelakt dat niemand er iets aan heeft.
- **Zorgvuldigheid**: jij/de ambtenaar/ overheidsfunctionaris zegt: “we hebben alles goed afgewogen”, maar ‘de burger’ krijgt geen duidelijke uitleg over de feiten, hoe er is gewogen, waarlangs, wat is weggelaten en waarom, en welke meetelden en welke niet.
- **Naar de rechter kunnen**: toegang tot “rechtsmiddelen” mag dan formeel wel openstaan, maar de route ontmoedigt (bijv. eerst bezwaar maken) waardoor de inhoudelijke toets op een voorwaardelijke afstand is geplaatst.
- **Verantwoordelijkheid**: als het misgaat, zegt de ambtenaar/ overheidsfunctionaris (jij) vaak: “zo zijn de regels”, “wat moeten we dan?” of “het systeem werkt nu eenmaal zo”, in plaats van: “dit is mijn verantwoordelijkheid (plicht! Naar eer- en geweten handelen) en ik corrigeer het”.

Dat brengt mij bij het volgende: Er is sprake van een **legitimiteitsprobleem** bij ‘de overheid’, zo zul je in dit essay gewaar worden. Dat is ernstig. De schaamte hoort dan ook te ontstaan bij de ambtenaar/ overheidsfunctionaris (jou): niet bij ‘de burgers’ die afhaken, maar bij de mensen die werken binnen de overheid/ de staatsmacht en die maar doorgaan alsof woorden genoeg zijn (en zeggen: “wat moeten we dan?”). Nogmaals, dit is een zeer ernstige zaak.

Vertrouwen en het startpunt van recht

Vertrouwen is geen slogan of een campagneproduct. Vertrouwen is een gevolg van zichtbaar en herhalend correct gedrag. Vertrouwen ontstaat wanneer mensen herhaaldelijk ervaren dat degenen met verkregen bevoegdheden (de discretionaire macht) hun mens-zijn serieus nemen: in feitenonderzoek, in beslissingen, in herstel. Als dat uitblijft, helpt geen enkel praatje meer. Dan weet iedereen: het systeem beschermt zichzelf, niet mij, de mens die in dat systeem moet leven.

De afgelopen jaren is in Nederland **tot vervelens toe** vastgesteld wat er misgaat en wat er nodig is. Parlementaire rapporten, rechtsstatelijke beschouwingen, adviezen van commissies: allemaal zeggen ze in andere woorden hetzelfde. De **menselijke maat** is geen “zachte waarde”, maar **het startpunt van recht**. Toch draait de praktijk maar door alsof die conclusies alleen theoretische waarde hebben. Alsof je ernaar mag knikken en vervolgens gewoon weer verder mag managen op risicoprofielen, doelmatigheid en bestuurlijke rust.

Wat na deze inleiding volgt is geen theoretisch college, maar een vette spiegel. Je krijgt de maat terug die jij zelf, vanuit een overheidsorganisatie, in woorden hebt neergelegd en waarop je de ambtseed/-belofte hebt afgelegd. De vraag is niet langer of die maat klopt. De vraag is of jij, die vandaag in de uitvoering, in het beleidsveld of in de rechtspraak werkzaam bent, ermee **durft** te werken. Of jij bereid bent je zekerheden – comfort, carrière, de dekmantel van procedures in te ruilen voor menselijkheid en verantwoordelijkheid, want dáár ben je voor. Dat is je ambtseed/-belofte; het is immers je plicht.

Uiteindelijk komt het hierop neer: ergens in dit verhaal zul jij je moeten afvragen: kan ik hier nog mee leven zonder mezelf voor te liegen? Als je die vraag ontwijkt, is dat óók een keuze. En precies daar begint en eindigt de rechtsstaat; bij het woordje ‘NEE’.

Als deze tekst weerstand bij je oproept, neem dat dan waar, maar gebruik het niet als uitvlucht. Het gaat hier niet om toon of gevoel, maar om de feiten en jouw verantwoordelijkheid. De feiten liggen al lang op tafel en zijn in officiële reflecties en rapporten herhaald. Daarvoor ligt de plicht tot handelen bij wie gebonden is aan het ambt – bij jou dus. En doordat die plicht te vaak niet zichtbaar is waargemaakt, moet de confrontatie nu expliciet worden. Ik spreek je er nu persoonlijk op aan: “Maak de stijl niet groter dan je taak: je hebt er immers een ambtseed/-belofte voor afgelegd.”

Besef je dat voldoende?

1 – De meetlat ligt er al: eigen woorden als uitgangspunt

In 2014 en 2018, tijdens deskundigenbijeenkomsten in de Eerste Kamer over de staat van de rechtsstaat*, is hardop uitgesproken dat het systeem ontregeld is. Dat was geen academisch spelletje, geen luxedenkoefening voor juristen met teveel tijd. Het was een noodsignaal. De woorden zijn gevallen, de conclusies zijn getrokken. Vanaf dat moment is wat daarna gebeurt niet langer een tragisch misverstand, maar een bewuste keuze om door te gaan.

In die deskundigenbijeenkomst van 2014 werd door Brenninkmeijer o.a. gezegd: “Een zwakke democratie verdraagt geen sterke rechtsstaat.” Daar ben jij bij geweest, direct of indirect – of je had het bij je aantreden moeten weten. Je weet ook hoe de tijdgeest er nu uit ziet: tegenspraak (jegens de staat) wordt gezien als hinderlijke ruis, niet als noodzakelijk tegenwicht. Bestuur wil liever niet worden tegengehouden door recht en rechter. En toch werd in diezelfde kamers kristalhelder uitgesproken dat het primaat van de politiek **niet bestaat** in een democratische rechtsstaat. Dat het ‘geheim’ van die rechtsstaat juist is dat de rechtsorde gedeeld is: macht die gespreid is, die zichzelf laat begrenzen, ook en **juist** als dat politiek lastig uitkomt.

In 2024 kwam de Staatscommissie Rechtsstaat met dezelfde boodschap (Adviesrapport: De gebroken belofte van de rechtsstaat), verpakt in andere woorden. Jij hebt het kunnen lezen. De commissie zegt: de belofte van de rechtsstaat wordt voor een aanzienlijke groep burgers niet ingelost. Te vaak is de rechtsstaat niet leidend in het handelen van politici, bestuurders en medewerkers. De overheid is te ingewikkeld geworden. De rechtsbescherming schiet tekort. Parlement en regering moeten tempo maken. Dat is geen pamflet van een actiegroep, dat is jouw eigen adviescollege dat jouw huiswerk teruggeeft met een dikke, rode streep erdoor!

Als je dít allemaal weet (en dat weet je, want het ligt op je bureau, in je mailbox of in je notes) en je gaat tóch door alsof “vertrouwen” een communicatieprobleem is, dan verplaats je de schaamte naar de verkeerde plek. Dan doe je alsof burgers “cynisch” zijn, alsof “de samenleving polariseert”, alsof men “complexiteit onderschat” of zelfs dat men de rechtsstaat ondermijnt. Terwijl de rapporten onomstotelijk en onweerlegbaar aangeven waar het probleem ligt. Jij weet dondersgoed dat de meetlat al lang op tafel ligt. Er is dan geen plaats voor onverschilligheid en weggijken.

Schaamte hoort niet bij de ouders die murw gebeukt zijn door toeslagenprocedures. Niet bij Groningers die al jaren in kapotte huizen slapen. Niet bij burgers die met moeite hun recht proberen te halen en onderweg afhaken – of zelfs niet gehoord worden. De schaamte hoort bij jou voelbaar te zijn, als jij je verantwoordelijkheid draagt en daardoor een halt toeroept aan de opvatting dat woorden en papier maar genoeg moeten zijn.

Je kunt niet blijven doen alsof niemand het je ooit heeft verteld. De Eerste Kamer-bijeenkomsten, de rapporten, de Staatscommissie: het zijn jouw eigen spiegels. **Als je ze negeert, is dat geen onhandigheid maar werkweigerings.**

2 – Vertrouwen ontstaat uit beschikbaarheid: dat laat je zien of je verdwijnt

Vertrouwen begint heel simpel: jij bent er, of jij bent er niet. Beschikbaar zijn betekent niet dat er ergens een logo, een slogan of een “contactformulier” bestaat. Beschikbaarheid betekent dat jij als mens functionerend binnen ‘de overheid’, als bestuurder, als ambtenaar niet verdwijnt achter schermen, loketten, systemen en woordvoerders. Al je handelingen dienen toetsbaar te zijn en te blijven. Wat toetsbaar is, kan worden gecorrigeerd. En wat keer op keer aantoonbaar correct is, wordt betrouwbaar. Precies dáár ontstaat vertrouwen uit. Niet uit mooie woorden, maar uit het feit dat jij je laat zien, aanspreekbaar, met naam, toenaam, functie en verantwoordelijkheid.

Je hebt geen campagne nodig om vertrouwen te herstellen. Geen nieuwe huisstijl, geen “jaar van de menselijke maat”. Wat nodig is, is volgehouden correct gedrag. In besluiten. In dossiers. In de taal die je gebruikt. In de manier waarop je fouten herstelt. Burgers gaan jou pas vertrouwen als ze herhaaldelijk ervaren dat jij waarheidsgetrouw en transparant handelt, zorgvuldig beslist, je macht begrenst, bereikbaar bent en corrigeert zonder juridisch gepoker. Vertrouwen ontstaat vooral als de mensen zien dat jij niet eerst kijkt hoe je schade kunt beperken voor je eigen organisatie, het indekspelletje gaat spelen, maar eerst kijkt hoe je recht kunt doen aan je medemens. Want daarvoor ben je er.

Als voorbeeld de werkelijkheid over WOO- en WOB-dossiers die in de praktijk pagina’s vol zwartgelakte delen, standaardzinnen, overmatig ‘niet openbaar’ en gevaar voor de nationale veiligheid laten zien. Dan ben je dus niet beschikbaar. Dan verstop je je. Dan laat je zien dat jouw eerste reflex het beschermen van het systeem is, en niet van de mens die in de democratische samenleving leeft. Iedere keer dat jij of een ander zwarte lak zet, informatie oprekt, een besluit zo formuleert dat niemand er echt chocola van kan maken, de zaak draineert, dan daalt de beschikbaarheid. Daardoor daalt je betrouwbaarheid en daardoor verdampt het vertrouwen. Dat is geen abstract proces. Dat ben jij, die vanuit je functie en rol besluit of je zichtbaar wilt zijn of niet.

3 – Baca y Kerr als toetssteen: gezag vraagt titel, niet alleen macht

Stephen Baca y Kerr*** stelt de vraag die elke machtsdrager het liefst omzeilt. Het is eerder een rekensom voor legitimiteit:

Waar baseer jij je aanspraak op gehoorzaamheid op?

Laat die maar even binnenkomen. Ook met het besef of iemand jou die vraag überhaupt wel eens heeft gesteld?

Die eerste vraag kan nooit als antwoord geven; doordat je kunt sanctioneren, of doordat het systeem je de middelen geeft. Het antwoord op die mooie vraag is: doordat je kunt aantonen dat jouw macht onderworpen is aan iets hogers dan jouw eigen belang en het belang van het apparaat, het systeem met de systeemlogica, waarin je werkzaam bent.

Gezag is geen eigendom. Het is een lening, een trust. Het bestaat alleen zolang het gedrag van de gezagsdrager aantoonbaar gebonden blijft aan hogere wetten, zoals: rechtvaardigheid, rechtsstatelijke begrenzing, transparantie, corrigeerbaarheid en herstel. Zodra die binding verdwijnt, blijft er kale macht over – en precies dáár begint het verlies van vertrouwen.

4 – De eigen woorden liggen er al lang: 2014 en 2018 als morele meetlat

In 2014 werd in de Eerste Kamer het beeld geschetst van een arts die geen enkel afzonderlijk symptoom meer kan aanwijzen, maar wel systeemfalen constateert. Het rechtssysteem is ontregeld. Tegenspraak wordt minder verdragen. De rechtsstaat wordt gebruikt als decor, niet als kompas.

Een voormalig president van de Hoge Raad trok de rechtsstaat van papier naar praktijk (zie deskundigenbijeenkomst Staat van de Rechtstaat I). Toegang tot de rechter, zei hij, is geen consumptiegoed zoals een bankstel dat je al dan niet kunt kopen. Het is een kern van de rechtsstaat. Als mensen het recht alleen nog kunnen bereiken als zij genoeg geld, tijd, kennis en uithoudingsvermogen hebben, is er formeel nog een rechtsstaat, maar materieel niet meer.

Sindsdien zijn toeslagen, Groningen, CAF-zaken, hersteloperaties, WOO-dossiers en coronamaatregelen langsgelopen. Telkens komt hetzelfde patroon terug: de kennis ligt er, de waarschuwingen zijn gegeven, maar de politiek en het bestuur handelen alsof onzichtbare belangen en het systeem belangrijker zijn dan de mensen die in dat systeem hun leven willen leven.

Toegang tot het rechtssysteem middels een betaalmuur

Artikel 11 van de Wvha laat zien hoe “toegang tot de rechter” = toegang tot het recht, in de praktijk kan verschromen: wie een verkeersboete inhoudelijk door de kantonrechter wil laten toetsen, moet eerst ‘**zekerheid stellen**’ (vooraf betalen). Zonder betaling volgt al snel **niet-ontvankelijk**, waardoor de rechter niet eens aan de inhoud toekomt. Formeel bestaat rechtsbescherming dus wel, maar materieel ontstaat een betaalmuur vóór toetsing – en precies dát vreet het vertrouwen weg.

Wie ook na deze spiegel nog volhoudt dat ‘vertrouwen’ vooral een kwestie van betere communicatie of ‘meer uitleg’ is, heeft bewust gekozen om niet te willen zien en te handelen. Dan is er sprake van onwil en onverschilligheid in het functioneren. Dat is direct verwijtbaar gedrag. Je bent immers een ‘diener van het volk’. Dan heb je een stevige plicht! Dat negeren is een directe aanslag op de *democratische rechtsstaat*, waarvan je zelf zegt dat Nederland dát is. U ZEGT EN DOET HET IMMERS ZELF! Dus, wat gaat u er aan doen?

5 – Voorbeelden uit de praktijk: toeslagen, Groningen en reparatiewetgeving

In de toeslagenaffaire werden ouders behandeld als risicocode, niet als mens. In Groningen werd schade erkend op papier, maar niet in gedrag. In rentederivaten-dossiers werden signalen genegeerd, omdat het systeem dan aan zichzelf moest komen. Steeds werd zichtbare schade achteraf met reparatiewetgeving benaderd, in plaats van dat vooraf werd gehandeld vanuit rechtsstatelijke voorzichtigheid. Legaliteit schoof richting formaliteit en het vertrouwen werd zo afgebroken.

Het zijn allemaal voorbeelden van hoe mensen in overheidsrollen functioneren. Ze beschermen de eigen belangen en die van het systeem. Dat gaat een keer gigantisch fout, zo is wel gebleken uit de geschiedenis. Revoluties en opstanden zijn juist hierdoor ontstaan. Als je denkt dat het zover niet zal komen, dan komt het spreekwoord “wie niet horen wil moet maar voelen” vanzelf langs. De vraag is: ben je moedig genoeg om eens wat kritische vragen te gaan stellen nu je dit allemaal weet? Of denk je bij jezelf: “het zal mijn tijd wel duren, ik kan toch niks veranderen, wat heeft het voor nut” (of iets wat daar op lijkt)? Durf je er naar te kijken?

6 – De Digital Services Act (DSA) als uitvoeringslaag van een internationale normketen gekoppeld aan een leeftijdsgrens

De Digital Services Act (DSA)**** wordt aan het publiek verkocht als “veiligheid”, “vertrouwen” en “bescherming van grondrechten” in de digitale ruimte. Niemand wil zijn of haar kind immers bloot stellen aan verslaving door algoritmische lokmiddelen, seksuele benadering, pesten en doxxing.

Let op, want precies dáár zit de vrijheidsbeperkende hefboom. Zodra “bescherming van minderjarigen” het primaire morele frame wordt (leeftijdsgrens van 15 jaar volgens het regeerakkoord 2026), verschuift het gesprek van vrijheid naar beheersing, en van open toegang naar toegangscontrole (!). Dan gaat het niet meer over één platform, of één app, of één hype. Dan gaat het over een complete infrastructuur die wordt aangelegd en uitgerold. De vrije toegang tot internet is dan voorbij. Is dat wat het volk wil?

Kijken naar het grote plaatje

Wie alleen naar de DSA kijkt, ziet Europees toezicht, “due diligence” (gepaste zorgvuldigheid(splicht)) en een bestuurlijk systeem van coördinatie en handhaving. Wie daaroverheen de **Global Digital Compact (GDC)** van de Verenigde Naties legt, ziet iets groters: een internationale normketen waarin nationale wetgeving, toezicht en platformbeleid steeds explicieter worden gekoppeld aan “internationale verplichtingen”, “impact assessments”, “informatie-integriteit” en “risicobeheersing”.

1) Van rechtsstaat naar risicostaat: het GDC-kader

In de GDC staat onder **Digital trust and safety** letterlijk dat “alle vormen van geweld” die door technologie plaatsvinden of worden versterkt, urgent moeten worden tegengegaan, waarbij expliciet ook “**hate speech**”, “**misinformation**” en “**disinformation**” worden genoemd, met de belofte dat er “robuste risk mitigation and redress measures” komen, én dat dit privacy en vrijheid van meningsuiting moet beschermen.

Dat klinkt zorgvuldig, maar het bevat een **kernverschuiving**: het werkwoord is niet rechtspreken, maar **mitigeren**; het object is niet **onrecht (juridisch toetsbaar)**, maar **risico (bestuurlijk definieerbaar maken)**. Daardoor verschuift het zwaartepunt van de rechterlijke toets naar het beheersen van “harm” (schade / nadelige gevolgen) binnen de systemen.

Die verschuiving wordt concreter wanneer de GDC

- a) “common standards, guidelines and industry actions” koppelt aan internationale rechtscompliance en
- b) onder **Human rights** vastlegt dat staten zich committeren om nationale wetgeving over digitale technologie

“compliant” te maken met verplichtingen onder internationaal recht, inclusief internationaal mensenrechtenrecht.

Dat laatste is geen detail. Dit is precies de administratieve route: nationale wetgeving wordt niet alleen nationaal verantwoord, maar ingebed in internationale normlagen, waardoor “we móéten dit” bestuurlijk plausibel wordt, ook wanneer ‘burgers’ ervaren dat rechtsbescherming er door verdwijnt. Dat is nogal een constatering! En daarvan zien we nu de eerste tekenen al opgeschreven in het nieuwe regeerakkoord (2026)!

2) Impact assessments als bestuurlijk filter op waarheid

De GDC roept digitale technologiebedrijven expliciet op om mensenrechten te “respecteren” via **human rights due diligence** en **impact assessments** “throughout the technology life cycle”.

Ook hier geldt: het *klinkt* rechtsstatelijk, maar het mechanisme *is* bestuurlijk. Want zodra beleid rond informatie en spraak gaat draaien op “impact” en “risico”, ontstaat een beoordelingskader waarin de kernvraag niet meer is: *is dit waar / is dit legaal?* Maar: *wat is het effect / wat is het risico?* En precies dáárdoor wordt **“desinformatie”** een gevaarlijk rekbaar begrip: het kan een toets op aantoonbare onwaarheid zijn, maar het kan ook gaan functioneren als toets op “ongewenste effecten” op beleid, vertrouwen of stabiliteit. Dat laatste is waar Nederland oh zo goed in is, met alle consequenties van dien; het vertrouwen is nog nooit zo laag geweest in de politiek en de overheid en de negatieve rapporten over ‘vertrouwen’ en ‘rechtsstatelijkheid’ stapelen zich op.

De GDC werkt dit verder uit onder **Information integrity**: men wil internationaal samenwerken tegen “misinformation and disinformation and hate speech online”, en noemt expliciet het “*mitigate the risks of information manipulation*” binnen internationaalrechtelijke kaders.

Daarnaast wordt expliciet ingezet op het **“facilitate access to... fact-based... science-based information”** om mis- en desinformatie te **“counteren”**, terwijl er nergens een heldere definitie van mis- en desinformatie wordt gegeven. Aangezien machthebbers de macht niet graag uit handen geven, lijkt me de uitkomst hiervan negatief uit te pakken voor de mensen, het volk, ‘de burgers’.

Je ziet immers meteen het spanningsveld: **waarvoor** wordt “science-based” beleidsmatig ingezet? Als open uitnodiging tot toetsing en falsificatie? Of als label waarmee afwijking van het preferente narratief bestuurlijk als risico kan worden behandeld? Zodra die grens vervaagt, ontstaat geen vertrouwen maar compliance; gehoorzamen, want anders... En dan ben je ver weg van wat de belijving van recht, democratische waarden en een rechtstaat is.

3) “Digitale publieke goederen” = taal die bevoegdheden verschuift

De GDC introduceert bovendien het concept **“digital public goods”** en schaaft daar expliciet onder: open-source software, open data, open AI-modellen, open standaarden en open content, mits in lijn met privacy en “applicable international laws, standards and best practices”.

En er staat een concreet commitment genoemd: “Develop, disseminate and maintain... safe and secure open-source software... open artificial intelligence models...” richting 2030.

Dit betekent niet automatisch “einde privaat eigendom”, maar wél dat “open” expliciet wordt gekoppeld aan internationale normering (“applicable international laws/standards”), waardoor open infrastructuur steeds vaker onder een **licentie-achtige bestuurslogica** valt: niet alleen *wat is open*, maar *wanneer is open ‘toegestaan’ of ‘veilig’* binnen “best practices”? Het private eigendom staat op z’n minst onder druk! Wat zei Klaus Schwab (voormalig WEF) ook maar weer: “You’ll own nothing and...”.

Daarmee wordt het opnieuw een vertrouwensvraag: transparantie hoort burgers te beschermen. Maar zodra transparantie een instrument wordt van centrale normering, verdwijnt het morele doel (vrijheid) achter het bestuurlijke doel (beheersing). Efficiëntie is géén rechtsgrond en moderniteit is geen morele vrijbrief!

4) De Freedom Online Coalition (FOC): van verklaring naar monitoring en “accountability tooling”

Als dit je allemaal nog “te abstract” vindt klinken: in het FOC-rapport (Den Haag, oktober 2024) staat beschreven dat een **tracker** is gepresenteerd met “indicators and verification sources” om te volgen hoe staten principes implementeren die zij in politieke verklaringen hebben onderschreven, expliciet inclusief de **Global Digital Compact (GDC)**. Het regeerakkoord 2026 is nu precies zo’n politieke verklaring die de principes uit het FOC-rapport omzet naar implementatie. We zitten er dus al dik in. En er worden maar geen vragen gesteld of wij, het volk, dit nu allemaal wel wil. Kortom; waar is het democratische proces gebleven?

In dat FOC-rapport staat ook dat het instrument vooral **secundaire data** zal bundelen, gericht op monitoring van “progress and accountability”. Daarnaast wordt in dezelfde bijeenkomst beschreven hoe donoren (o.a. USAID 🤗) “donor principles” operationaliseren, waaronder de nadruk leggend op **impact assessment processes** voor integratie van mensenrechtenoverwegingen in digitale programma’s.

Hier zie je de normketen in werking: niet alleen wetgeving, maar ook **meet- en verantwoordingsinstrumenten**, donorkaders en internationale fora trekken in dezelfde richting. Daardoor wordt het makkelijker om nationaal te zeggen: “dit is de internationale standaard”, terwijl ‘de burger’ (het volk dus) vooral ziet dat het debat smaller wordt en de overheid zich achter “veiligheid” verschuilt. Daar komt nog bij dat Nederland hier de kartrekker voor is. U werkt hier dus aan mee. U werkt mee aan uw eigen digitale dwangbuis. Weet u zeker dat u dat voor u zelf, maar vooral voor uw (of de) kinderen wilt? Werkelijk?

5) De DSA in Nederland: bestuurlijke handhaving met Europese coördinatie

De DSA is EU-recht. De verordening verplicht elke lidstaat een **Digital Services Coordinator (DSC)** aan te wijzen en geeft die coördinator (en andere bevoegde autoriteiten) onderzoeks- en handavingsrollen binnen een Europees samenwerkingsstelsel.

Bovendien is er een **European Board for Digital Services**, samengesteld uit DSC’s en voorgezeten door de Europese Commissie. In Nederland is via de **Uitvoeringswet digitale dienstenverordening** de ACM officieel aangewezen als DSC (inwerkingtreding 4 februari 2025), met “wide range of investigative and enforcement powers”, en deelname aan dat Europese Board-stelsel.

Voor zeer grote platforms (VLOPs/VLOSEs) heeft de Europese Commissie een centrale rol voor het toezicht op de “enhanced due diligence obligations” rond “systemic risks”, terwijl nationale autoriteiten daarnaast bevoegdheden houden op andere verplichtingen.

Dit is de kern: je krijgt een bestuursrechtelijk systeem dat steeds nadrukkelijker gaat over **risico’s, mitigatie, procedures en impact**. En dat systeem staat niet los: het past naadloos in de internationale taal van de GDC (“common standards”, “risk mitigation”, “information integrity”, “impact assessments”). Ik zei al dat Nederland kartrekker is. Bent u zich daar voldoende bewust van? Hoe zit het volgens u met de proportionaliteit, doelbinding, subsidiariteit, de onschuldpresumptie en de mate van vrijheid voor elk levend mens?

6) De rechtsstatelijke toets die je niet mag overslaan: lex certa + rechterlijke toetsbaarheid

Stel dat vertrouwen het doel is, dan hoort de route helder te zijn:

- **Lex certa:** begrippen als “misinformatie”, “desinformatie”, “harm” en “hate speech” moeten zó scherp zijn dat burgers **vooraf** weten waar de grens ligt - en zó beperkt dat een “preferente werkelijkheid” van wie dan ook, geen beleidsinstrument kan worden.
- **Zorgvuldigheidsbeginsel:** ingrijpen in informatie en bereik (freedom of speech end reach) hoort te steunen op concrete, controleerbare feiten, met hoor- en wederhoor.
- **Rechterlijke toetsbaarheid:** zodra toezicht verschuift naar bestuurlijke “risk mitigation”, hoort de grens te blijven: sancties en ingrijpende content-interventies moeten effectief en tijdig door een rechter toetsbaar zijn, anders ontstaat macht zonder titel.

En dan wordt het ongemakkelijk, maar noodzakelijk: als ‘de overheid’ “vertrouwen” zegt te willen, maar tegelijk een stelsel omarmt dat via internationale normketens en bestuurlijke risico-logica steeds makkelijker richting informatie-sturing beweegt, dan is de uitkomst voorspelbaar: **méér argwaan**. Niet doordat mensen “lastig” zijn, maar doordat jij, vanuit ‘de overheid’ een route kiest waarbij je minder hoeft te verklaren, minder hoeft te bewijzen en sneller kan ingrijpen “in het belang van veiligheid”, in plaats van te zorgen voor maximale vrijheid met verantwoordelijkheid zoals een correct functionerende democratie dat hoort te borgen.

In een maatschappij of land die de beheerslogica omarmt (principe van beheersbaarheid) is het vertrekpunt: risico’s moeten omlaag, en alles wat daarbij helpt is “verstandig beleid”. Daardoor verandert ook de psychologische sfeer van de samenleving: niet het open debat en de volwassen verantwoordelijkheid zijn leidend, maar voorzichtigheid, zelfcensuur en het ontwijken van de afwijking van de norm, omdat afwijking steeds makkelijker als “risico” of “harm” kan worden geframed.

Dat is alles behalve het herstel van vertrouwen voorop stellen. Dat is een verdere verschuiving van gezag naar beheersbaarheid. We weten allemaal wat dat betekent: Weg menselijke maat! Dan is er letterlijk sprake van de ontwikkeling van een totalitaire staat. Is dat wat je wilt? Is dat wat je wilt voor je gezin, je kinderen, je familie etc.? Want daar **moet** je dan over nadenken.

7 – Veritas Duplex: tweevoudige waarheid, dubbele werkelijkheid

Het Veritas Duplex principe van rechtsfilosoof J. Buve maakt iets zichtbaar dat in de dossiers telkens terugkeert. In elke zaak bestaat er een tweevoudige waarheid. Er is de feitelijke waarheid: wat is er gebeurd, wanneer, door wie, met welke handelingen? Dat is de **waardoor-vraag**. En er is de normatieve waarheid: welke regel geldt hier, welke plicht, welk rechtsgoed staat op het spel, en wat betekent dat voor het correct handelen? Dat is de **waarvoor-vraag**. In een gezonde rechtsstaat ontmoeten deze twee waarheden elkaar in het heden, transparant en toetsbaar: eerst wordt zorgvuldig vastgesteld wat er feitelijk is gebeurd, vervolgens wordt zichtbaar gemotiveerd waarvoor het recht in beweging komt.

Het Veritas Duplex principe wordt geschonden wanneer deze tweevoudige waarheid wordt ingezet om een dubbele werkelijkheid te creëren. Dat gebeurt zodra de gewenste uitkomst (doelredenering) de selectie en weging van feiten gaat sturen. Dan wordt de feitelijke laag geen onafhankelijke basis meer, maar materiaal dat passend gemaakt wordt bij een vooraf gekozen normatief verhaal (of preferente werkelijkheid). Voor ‘de burger’ die vanuit zijn menselijkheid leeft, ontstaat dan één werkelijkheid: regels, plichten, sancties, harde

termijnen en formele onmogelijkheden. Voor het systeem ontstaat een andere werkelijkheid: uitzonderingen, afwegingsruimte, geheimhouding en procedurele ontsnappingsroutes die achter zwartgelakte passages en interne notities verdwijnen. Dat zijn de feiten. Dat is de realiteit.

Daardoor sterft het vertrouwen niet in één klap, maar in stille herhaling. Iedere keer dat de mens als ‘burger’ merkt dat zijn werkelijkheid – de geleefde feiten, de zichtbare gevolgen – niet terug te vinden is in de manier waarop het dossier wordt samengesteld en het besluit wordt gemotiveerd, dan wordt de kloof tussen beloven en handelen groter. Het Veritas Duplex principe laat dan zien waardoor vertrouwen wordt ondermijnd: niet dat er twee soorten waarheid zijn, maar doordat één daarvan vooral voor ‘de burger’ geldt, terwijl de andere vooral het systeem beschermt en leidend is, ten koste van de rechten van ‘de burger’. Zowel ‘burger’ als iedereen die werkt in een overheidsorganisatie zijn allereerst mens en dus altijd met de belijving van het recht. Recht bestaat immers eerst als **belijving**: als lijfelijke, morele en gewetensmatige werkelijkheid in een levend mens. Pas daarna kan het – secundair – worden vastgelegd in woorden, protocollen en regels, zo heb je in de inleiding al gelezen.

Op dat punt word jij als ambtenaar/ overheidsfunctionaris, die macht uitoefent, gedwongen te kiezen. Elke dag opnieuw. De vraag aan jou is vanuit welke rol jij vooral het staatssysteem beschermt? Ben je de jurist, advocaat, rechter, ambtenaar, bestuurder of politicus die in het heden oprecht recht probeert te doen aan een levend mens? Elke dag weer volgens het Veritas Duplex principe, of bescherm je vooral het staatssysteem met diens doelredeneringen en belangen om vooral het systeem in tact te houden, ten koste van het volk? Welke is het?

8 – Zorgvuldigheid en lex certa: waar de rechtsstaat in stilte sterft

Waar ‘De Staat’ het Veritas Duplex principe vooral gebruikt om feiten te buigen naar een gewenste normatieve uitkomst, sterven zorgvuldigheid en het lex certa beginsel in stilte. Het zorgvuldigheidsbeginsel vraagt dat besluiten worden voorbereid op basis van de juiste feiten en een eerlijke belangenafweging. Lex certa vraagt dat normen duidelijk zijn: één betekenis, één doel, zodat iedereen weet waar hij/zij aan toe is.

Wanneer regels vaag worden, wanneer uitzonderingen normaliseren, wanneer bewijsvoering wordt vervangen door “vertrouwt u nu maar op het systeem, dan komt het goed”, dan ontstaat een rechtsstaat die op papier (misschien) klopt, maar in de praktijk ongrijpbaar wordt. Daardoor verschuift verantwoordelijkheid weg van de mensen en richting de procedures. En precies daar hoort de schaamte te ontstaan, zodat correctie kan plaatsvinden. Dat is jouw taak als je in een overheidsrol bekleedt. Dat spanningsveld dien je te lezen en vanuit de menselijke maat, vanuit de belijving van recht, aan te vliegen. Wat betekent dat voor je werk?

9 – Macht verschuift: EU-/NAVO-kaders, weerbaarheidsdoelen en gesloten besluitvorming

De verlegging van normstelling en beleidskaders naar supranationale lagen (zoals de EU) kan alleen legitiem zijn als zij democratisch controleerbaar, transparant en toetsbaar is. En dat is het niet. Er is geen democratisch proces. De EU is niet democratisch tot stand gekomen, sterker nog, in 2005 hebben we de EU-Grondwet weggestemd. Via vage constructies en afspraken is op 13 december 2007 het Verdrag van Lissabon ondertekend. Op 1 december 2009 trad het EU-verdrag in werking voor alle lidstaten van de EU.

Daarvoor en daarom is de vraag van Baca y Kerr opnieuw relevant: waar is de titel?

Of terwijl, hoe is de verantwoordelijkheid belegd? En waardoor worden ministers soms ‘gebrieft’ over taken nadat er al is getekend? Een democratische rechtsstaat kan dat alleen dragen als de controleerbaarheid hoger

wordt, niet lager. Als jij je hier bij neerlegt, dan werk je mee aan het ondermijnen van een correct functionerende rechtsstaat. Dan negeer je de menselijke maat en word je een werkslaaf van het systeem, de protocollen en procedures. Dat kan lekker veilig voelen, maar het vertelt vooral het verhaal van de leegheid van jouw menselijk functioneren en dus hoe je omgaat met je mede mens.

10 – Een doorkijkje in 2026: Ga je hieraan meedoen?

Wellicht kon je je het tot hier nog enigszins op afstand houden; doen alsof “vrijheidsbeperking” iets was voor “de ander”: de verdachte, de wappie, de afwijker, ‘de burger’ die kritisch is en daardoor ‘maar lastig doet’. 2026 trekt dat excuus zonder genade weg. Niet doordat vrijheid ineens belangrijker wordt gevonden, maar doordat de vrijheidsbeperkingen nu in infrastructuur worden gegoten: in meterkasten, betaalverkeer en digitale toegangspoorten, zo blijkt uit het regeerakkoord. Daardoor raakt het niet alleen “de burger”, maar óók jou: als beleidsmaker, de jurist, de toezichthouder, de uitvoerder, de bestuurder, de rechter, de ambtenaar – en je kinderen.

Voorbeelden

Vanaf 1 januari 2026 verdwijnt de analoge energiemeter als vrije keuze: de wet maakt vervanging verplicht. Je mag nog kiezen tussen digitaal of “slim”, maar je mag niet meer kiezen óf je daaraan meedoet. Dit is geen debat over techniek. Dit is een vraag over grensbewaking: waarvoor dwing je binnendringen achter de voordeur af, en waardoor is dat moreel gelegitimeerd zonder dat mensen nog echt “nee” kunnen zeggen?

Tegelijk wordt contant geld verder teruggeduwd uit het normale leven: betalingen boven €3.000 voor goederen mogen niet meer contant. Daarmee wordt anonimiteit niet verboden in woorden, maar uitgehold in de praktijk. En dan komt de echte vraag: waarvoor hoort een rechtsstaat ruimte te laten voor privéleven—ook als iemand “niets te verbergen” heeft—en waardoor wordt die ruimte nu stapsgewijs ingeruild voor traceerbaarheid als standaard?

En dan de digitale toegangspoorten: de EU heeft het kader voor de Europese digitale identiteit/e-wallet vastgesteld en wil dat elke lidstaat dit uiterlijk in 2026 beschikbaar stelt (nogmaals, zie het regeerakkoord!). Dat wordt verkocht als gemak en veiligheid. Maar gemak is geen rechtsgrond. Veiligheid is geen vrijbrief. Zodra één digitale sleutel steeds meer deuren opent—online én offline—verschuift vrijheid van een vanzelfsprekend recht naar een conditioneel privilege: toegang “als je meedoet”. Dáár zit het breekpunt: waarvoor accepteer je dat “meedoen” de norm wordt, en waardoor wordt uitsluiting een beleidsinstrument?

EU-lidstaat zeggen ineens “ja” tegen sancties die mensen kunnen raken met een reisverbod en de bevrozing van tegoeden zonder een correct strafproces vooraf, maar puur via een bestuurlijke aanwijzing in het kader van buitenlands beleid. Formeel bestaat er achteraf beroep bij de EU-rechter, maar de schade en uitsluiting zijn dan al een feit. Dat is precies de verschuiving die 2026 nu al kenmerkt: de vrije toegang en deelname van de samenlevingen worden conditioneel—niet door een rechterlijke uitspraak, maar door administratieve besluitvorming (!).

In precies dezelfde richting wijst ook de Europese discussie over “chat control”/CSAM: er wordt nog gestreden over de vorm, maar het principe ligt op tafel—**scannen, detecteren, mitigeren, “harm” voorkomen**. Het probleem is niet dat kindermisbruik bestreden moet worden; het probleem is dat het middel zó wordt ingericht dat iedereen automatisch onder een gemachineerde blik valt, zonder enige individuele verdenking. **Ook jij!**

Daarmee schuift het zwaartepunt van rechterlijke toetsing naar systeemtoezicht: beheersen van risico’s (het beheersbaarheidsperspectief) in plaats van het beoordelen van en toetsen op onrecht. Dat is geen klein technisch verschil. **Dat is een aardverschuiving - van rechtsstaat naar risicostaat** en de opmaat naar een socialistisch systeem. En daar werk jij dan aan mee. Besef je dat wel?

En nu komt de confronterende kern.

Deze maatregelen komen niet “vanzelf”. Ze bestaan alleen doordat iemand ze opschrijft, iemand ze tekent, iemand ze implementeert, iemand de boete oplegt, iemand de koppeling bouwt, iemand het loket sluit voor wie niet meedoet. Dat is geen abstract “systeem”. Dat ben jij, in functie, in keten, in opdracht.

Dus hier is de vraag die je niet kunt wegprocederen:

Blijf jij daaraan meedoen?

Ga jij je handtekening zetten onder gedwongen vervanging, onder verdere afknijping van contant geld, onder de digitale sleutels die uitsluiting mogelijk maken, onder toezichtlogica die privacy herdefinieert als “risico”? Ga jij jezelf straks geruststellen met “het is nu eenmaal de wet”, of “wat moet ik dan?”, terwijl je tegelijk beweert dat je het vertrouwen wilt herstellen?

Vertrouwen herstelt alleen wanneer jij laat zien dat macht weer begrensd wordt door recht, geweten en persoonlijke verantwoordelijkheid. Dáárvoor ben je in publieke dienst. En dáárdoor hoort schaamte te ontstaan als je tóch doorgaat alsof het normaal is.

11 – Corrigeren: man en paard

Dit essay wil niet beleren, ook al kan het zo voelen. Als je toon en gevoel belangrijker maakt dan feiten, dan maak je een gevoel belangrijker dan de inhoud van dit essay en de rechtsstatelijke plicht en taak die je in je positie hebt. Neem nu gewoon je verantwoordelijkheid. Het is, nogmaals, je plicht. Het zijn immers jullie eigen rapporten, jullie eigen commissies, jullie eigen mooie woorden waar je niet meer onderuit kunt.

Ik herhaal; herstel van vertrouwen is geen kwestie van een nieuwe slogan, een campagne of een praatje. Er moeten drie dingen zichtbaar gebeuren:

Eén: **jij** neemt persoonlijk verantwoordelijkheid. Met jouw naam, jouw functie, jouw handtekening onder besluiten, en met bewijs hoe je daartoe bent gekomen.

Twee: er is echt **tegenspraak van binnenuit**. Geen toneel, maar mensen die ‘nee’ kunnen zeggen en die je niet wegzet of kaltstelt als ze zich kritisch uiten.

Drie: **herstel is een plicht**, geen onderhandelbaar marketingding. Ruimhartig, zichtbaar, zonder juridische spelletjes, en zó dat het de volgende keer niet weer fout gaat.

Die drie dingen moet je laten zien, anders is ‘vertrouwen terugwinnen’ gewoon een leus. En een leus geeft je geen enkel gezag.

11a – Standing nemen: waardoor wij het recht hebben om te corrigeren

Wij voeren een toets uit op het bestaande gezag, op basis van maatstaven die de overheid zelf onderschrijft: democratische waarden, rechtsbescherming, Veritas Duplex aanpak, zorgvuldigheid, lex certa, transparantie en herstel.

Kerr y Baca maakt dat ongemakkelijk helder: **gezag is geen gegeven, maar een aanspraak**. En een aanspraak bestaat alleen zolang zij gedragen wordt door bewijsvoering, corrigeerbaarheid en dienstbaarheid aan hogere wet en rechtvaardigheid. Zodra de staat structureel handelt alsof procedures belangrijker zijn dan recht, alsof ‘veiligheid’ belangrijker is dan openbaarheid en alsof herstel kan worden uitgesteld tot ‘burgers’ breken, verliest zij haar titel in morele zin.

Daarvoor, en daardoor, neem ik standing: niet om 'boven de wet' te staan, maar om de macht te confronteren met haar eigen voorwaarden. Corrigeren is dan geen activisme, maar plicht: het bewaken van de grens tussen gezag en louter macht. Het terugbrengen van vertrouwen en het leidend laten zijn van de menselijkheid i.p.v. 'het systeem'.

11b – Kerr-toets: voorwaarden om titel en vertrouwen te herwinnen

Een overheid die haar titel op gezag wil herwinnen, zal ten minste het volgende moeten laten zien: werkelijke beschikbaarheid en openbaarheid in plaats van reflexmatige geheimhouding; bewijsvoering boven framing en suggestie; persoonlijke verantwoordelijkheid in plaats van anonieme systeemverantwoordelijkheid; rechtsbescherming vóór beleidsdoel; uitvoering van de aanbevelingen van de Staatscommissie Rechtsstaat in daden, niet alleen in woorden; heldere normen (lex certa) in plaats van vage bevoegdheden; transparante EU- en NAVO-kaders met zichtbare politieke verantwoording; en herstel als plicht, niet als onderhandeling.

11c – Escalatie: wat volgt als correctie uitblijft

Als deze voorwaarden niet geleverd worden, is 'vertrouwen terugwinnen' geen ambitie maar een façade. Dan volgt geen berusting, maar escalatie langs rechtsstatelijke lijnen: structurele WOO- en WOB-verzoeken, klachtenprocedures, politieke aanspreking met concrete termijnen, publieke dossieropbouw en het mobiliseren van 'burgers' en professionals met ruggengraat, die weigeren om nog langer mee te draaien in een systeem dat weigert tot zelfreflectie en zelfcorrectie. Het is dan een logisch gevolg dat er groepen mensen zijn die zich 'autonoom' of 'soeverein' verklaren. Het is gewelddoos verzet tegen een disfunctionerend systeem.

Als jij in het huidige systeem blijft zitten en niet corrigeert terwijl je weet dat het misgaat, handel je niet neutraal of "per ongeluk wat onhandig", maar te kwader trouw. Je laat de boel bewust lopen. Daarmee voer je je plicht niet uit. Dan schend jij het recht. **Besef je dat wel?**

Mocht je je dit voor het eerst beseffen, gefeliciteerd! Maak je keus op basis van menselijkheid en de menselijke maat. Als dat niet lukt ga dan naar een psycholoog. Je hebt dan even hulp nodig om tot inzicht te komen. Of neem contact met mij op.

11d – Deugden of gemakzucht: waar het écht spaak loopt

Het probleem zit niet alleen in structuren, zo is door "jullie eigen mensen" vastgesteld. Het zit ook in je karakter. Een rechtsstaat heeft mensen nodig die zich laten leiden door deugden, zoals: moed, eerlijkheid, rechtvaardigheid, matigheid. Als jij je handelen laat bepalen door gemakzucht, angst, zekerheid, secundaire belangen en economische prikkels, dan word je slaaf van het systeem dat jij met je eigen menselijkheid en bijbehorende waarden zou moeten begrenzen. Het systeem creëert dan steeds meer zekerheden – vooral voor zichzelf, die vervolgens worden verward met vrijheid.

Zekerheid is verleidelijk. Een vaste baan, een pensioen, een functie, een protocol. Maar als jij zekerheid verwacht met vrijheid, dan lever je stap voor stap je innerlijke vrijheid in: de vrijheid om 'nee' te zeggen, om op te staan, om je te schamen en te corrigeren. Dat is wat werkelijke menselijkheid is en hoe het dient te werken.

Wie dus in de machtsstructuren van de Staat der Nederlanden werkt, staat daarom op een splitsing: Of je kiest voor beheersbaarheid en eigen comfort, en accepteert dat je medeverantwoordelijk bent voor een systeem dat richting totalitaire reflexen beweegt en uiteindelijk een socialistisch systeem wordt. Of je kiest voor menselijkheid en verantwoordelijkheid, en bent bereid zekerheden in te leveren als dat nodig is, ter bescherming van de 'democratische rechtsstaat'. Op dit punt is er geen comfortabele middenweg meer. En dat hoort ook niet. Dat komt bij de functie, de rol.

Een nuttige toetssteen voor jezelf is je afvragen: “Kan ik in de uitvoering van mijn werk nog leven zonder mezelf voor te liegen?” Als je die vraag niet onder ogen wilt zien, is dat óók een keuze. De consequenties daarvan heb je kunnen lezen. Het is nooit te laat.

Epiloog – de schaamte hoort dáár waar de verantwoordelijkheid ligt

Aan het einde van dit verhaal gaat het niet meer over “vertrouwen”. Het gaat over jou. Over de vraag of jij nog als mens met de belijving van recht wilt handelen, of dat je je definitief neerlegt bij je rol als radertje in een apparaat dat over mensen heen walst.

Een rechtsstaat begint niet bij instituties, maar bij levende mensen. Bij de ouder die tegenover een toeslagenambtenaar zit. Bij de Groninger in een gescheurd huis. Bij de burger die met een Woo-verzoek alleen maar zwartgelakte stukken terugkrijgt. Maar óók bij jou, als je aan de knoppen zit.

Soevereiniteit en vrijheid zijn de eerste eigenschappen van mensen van vlees en bloed. We worden immers in vrijheid en gelijkheid geboren. Zonder mensen geen recht. De persoonlijke ontwikkeling en de ‘vrije wil’ zijn randvoorwaardelijk voor een gezonde samenleving. Pas daarna kun je spreken over een grondwet of een beleidsnota. Als de staat die voorafgaande realiteit niet beschermt, maar eroverheen denderd, dan verliest hij zijn legitimiteit. Dan blijft er alleen macht over.

Daarom is de menselijke maat geen “vriendelijk streven”, maar de harde ondergrens. Als jij beslist zonder de mens voor je nog te zien. Als jij zwarte lak zet om gedoe te voorkomen. Als jij een dossier wegmoffelt omdat het “politiek gevoelig” ligt. Als jij een rapport terzijde schuift omdat het niet in de lijn past en je business risico’s loopt. Dan kies je tegen de menselijke maat. Dan kies je voor beheersing in plaats van voor recht. Dat is geen neutrale keuze. Dat is een keuze tégen de rechtsstaat.

Het Veritas Duplex principe maakt dat pijnlijk helder. Je weet precies hoe het werkt. Er is altijd een feitelijke kant: wat is er echt gebeurd, met wie, waardoor. En er is een normatieve kant: welke regels, welke belangen, welk doel. Zolang je die twee eerlijk in het heden bij elkaar brengt, kun je nog zeggen dat je als jurist, advocaat, ambtenaar/ overheidsfunctionaris probeert recht te doen. Maar zodra jij de feiten buigt naar een gewenste uitkomst (of opdracht hebt gekregen dat te doen zonder dat je weet wat de rechtsgronden zijn), zodra er door iemand informatie aangepast of achtergehouden wordt om een verhaal kloppend te krijgen, dan ben je geen bewaker van recht meer. Dan handel je te kwader trouw en ben je bouwer van een gewenst decor. Dan is het systeem belangrijker geworden dan de mens en creëer je een totalitair systeem, waar je zelf onderdeel van bent. Wil je dat? Om nog maar te zwijgen over de strafbare handelingen die je verricht.

Zo hoort schaamte niet bij ‘burgers’ die afhaken, boos worden of het niet meer geloven. Schaamte hoort bij wie macht heeft en niet corrigeert. Bij wie ziet dat het misgaat en toch zijn schouders ophaalt. Bij wie niet meer wil luisteren omdat ‘de burger’ als vervelend wordt bestempeld terwijl die in z’n recht staat. Bij wie ‘de menselijke maat’ alleen nog als toespraak of beleidsstuk hoor- en zichtbaar wordt, maar in de praktijk wordt weggeorganiseerd.

Herstel begint niet bij “vertrouwen terugwinnen”. Herstel begint bij iets veel basalers: erkennen dat jij als mens verantwoordelijk bent voor wat je met jouw rol doet vanuit je belijving van recht (lijfelijke, morele en gewetensmatige werkelijkheid in jou als levend mens). Daarna bij keuzes: wél je nek uitsteken, wél “nee” zeggen, wél fouten rechtzetten ook als dat je iets kost. Pas daarna komen woorden.

Je kunt na het lezen van dit essay twee dingen doen. Je kunt zeggen: “Interessant stuk”, het wegleggen en morgen weer gewoon draaien in het systeem. Of je kunt de vraag toelaten die je waarschijnlijk liever wegduwt:

Kan ik hier nog mee leven zonder mezelf voor te liegen?

Wat je met die vraag doet, bepaalt niet alleen jouw integriteit, maar ook of er nog iets overblijft dat het woord “rechtsstaat” waard is. De rest is bijzaak.

Met gewetensvolle groet,
: Erik in samenwerking met Veilig&Vrij.

Onderbouwing

* 2014 - Deskundigen bijeenkomst: Staat van de Rechtsstaat I: <https://www.youtube.com/watch?v=gYuXQ8cWTMM>

* 2018 - Deskundigen bijeenkomst: Staat van de Rechtsstaat II: <https://www.youtube.com/watch?v=gexWye2v1Uk>

** Ambtenaar als overheidswerknemer (beleid/uitvoering/administratie) en iedereen met publieke bevoegdheid/publieke taak (incl. bestuurders/rechters).

*** Info Baca y Kerr: <https://entitlement-to-rule.info/id20.html>

**** Info global-digital-compact van de United Nations:

- A. <https://www.un.org/digital-emerging-technologies/global-digital-compact>
- B. <https://www.un.org/global-digital-compact/en/events/stakeholder-meeting-global-digital-compact>
- C. https://www.un.org/global-digital-compact/sites/default/files/2024-09/Global%20Digital%20Compact%20-%20English_0.pdf
- D. <https://freedomonlinecoalition.com/wp-content/uploads/2024/12/EXT-Summary-Report-FOC-SCM-The-Hague-October-2024.pdf>